

—dicen— no es possible que pertenciera al llatí vulgar; en efecte, se alega que la voz latina COLUCULA (> fr. *quenouille*, al. *kunkel*) presenta un frente compacto en toda Francia y persiste en gran parte de Italia. Pero en realidad COLUCULA no sólo ha sido siempre ajeno al cat., sino que tampoco se documenta en el occitano medieval;¹⁸ un examen atento del ALF, mapa 1119, y del FEW (III, 538a; II, 928) sugiere claramente que los modernos *quenouyo* o *counoulbo* son intrusos franceses en tierras occitanas: la denominación catalana, *filosa*, que hoy todavía persiste a lo largo de la costa mediterránea francesa, presentando una línea casi ininterrumpida desde Alicante hasta Niza, es lo que se encuentra en occitano antiguo, y los glosarios dialectales,¹⁹ y los testigos sueltos del ALF, nos prueban que hasta hace poco llegaba tan al Norte como la línea general Bajos Alpes-Delfinado-Roergue-H. Loire-P. d. Dôme-Perigord-Landas-B. Pirineos.

»Ahora bien, el tipo *filosa*, aunque más antiguo que *quenoulbo*, es visiblemente una palabra sustituta: el sufijo *-osa* impide considerarlo derivado del verbo *filar*, y lo denuncia como un antiguo adjetivo sacado de *filis* 'hilos'. No le veo otra explicación posible que admitir la acción de una antigua homonimia que obligara a distinguir entre la **roca filosa* y la *roca pedregosa* o *roca a secas*; en cast., en cambio, nunca se produjo el conflicto, gracias a la diptongación, porque aquí *roca* 'peña' es intruso sumamente moderno, que no llegó a diptongar.²⁰ Hay, pues, buenos motivos para sospechar que el tipo germánico *ROKKA* 'rueca' presentara una área continua desde Lisboa hasta el Friul; si no llegó a desalojar a COLUCULA de todas sus posiciones en el Norte de Francia y en zonas montañosas del Centro de Italia es porque se propagó desde el Norte de este país».

I aclarim ara que tant o més des d'Helvècia i Renània, car sense dubte és un dels representants més conspicus del «llatí vulgar legionari» engendrat en el Limes rhenanus, en què el germànic es presenta, d'una banda, amb el vocalisme del germànic comú, i d'altra banda en mots que presenten les característiques semàntiques pròpies d'aquella vida de guarnicions, amb els legionaris (romans o tudescs) mullerats amb dones germàniques, que transmeten al llatí vulgar els termes de llurs preocupacions i ocupacions femenines: *ROKKA*, *SPOLA* (> it. *spuola* 'rodet, fus', sd. *ispola*), *ROBA*, els noms dels colors de tota tela, *BUGADA*, *SABÓ*, *HOSA* (> cast. ant. *buesa*, fr. *heuze*), *FELTRE*, *GUERRA*, etc. (veg. la meua conferència de París 1978, publ. en «Els Marges»). Només en català i occità l'element substantiu *ROKKA* fou expulsat aviat per la raó indicada.

DERIV.: *Filosada* [«pensum», DTo., 1640]; *enfilosar* [id., s. v. *fil*]. *Filoseta*. *Filosera*, antigament **filoser* 'peça de drap preat en què les dames estojaven llur filosa': «quines coses venen rebre les amants de lurs amadors—. E la comtessa respòs: que aquestes coses ne podien rebre covinentment, ço *'s filosers*, garlandes, corones d'or e d'argent, fibllals de pits, espills, sinyells, bosses ---» (traduint *orarium*), S. xiv, Andreu

el Capellà (*De Amore*, p. 112).

Filustrar 'mirar, llambregar, guipar', mot baix, no ben bé argòtic: «una nit que jo m'estava de nassos al trau de la porta *filustrant* si -l centinella era un home enraonat ---», Coromines (*Presons Im.*, 122), i vegeu-ne testimonis ja més cap a la murriesca en BDC VII, 35;²¹ cf. l'andalús pop. *persona de filustre* 'd'importància' que Toro cita de JBurgos, «güeno, pero se las da / de persona de *filustre*» (1897), comparant-hi venez. *filustrin* «pisaverde, currutaco» i hondureño *filustrino* «desconocido, flaco» (RHisp. XLIX, 452). En el DCEC vaig posar-los com a derivats del cast. *filis* 'gràcia i delicadesa a dir les coses', cat. *filis*, 'humor', 'bon humor' (per a l'origen del qual V. DECH). Hi ha d'haver això, almenys en part, però com que encara és més corrent *filar* amb el mateix sentit (que *AlcM* autoritza amb cites de Ruyra i Caselles, cap a 1900), i una mica més ajargonat em decanto a suposar que es tracta d'alteracions d'*afinar* en el sentit de 'albirar, arribar a percebre', si bé tant en els mots cast. esmentats com en els catalans la *n* de *fi*, *finura*, *afinar* s'hauria alterat en *-l-* per la influència de *filis*.

Ficella amb variants *frisella*, *-ela* i *farisella*, en el DAg., emp. per a «fil petador que posen al cap de les xurriaques» (PBertrana usa *ficella* en aquesta acc., *AlcM* i apareix en alguns punts de l'ALCat. (663)) i «cordill de tres caps»; *AlcM* situa a Reus *faritzela* amb aquell significat i 'cordill de la baldufa' a Vf. del Penedès, també Fontserè trobava a faltar *faritzela* en el DOrt. *Ficella* és evident que és manlleu del francès *ficelle* [1564], i *farisella*, i fins *-itzella* (cf. la ultracorreció *faritzeu*) també podrien ser alteració del mot francès, amb *-r-* per repercussió i anaptixi a la inicial, però val a dir que la sonora *-s/-z/-tz-* causa escrípol.

³⁵ Havia estat tradicional admetre com a base del mot francès (avui propagat no sols pels patuoses del Nord i del Sud, sinó també a parlars piemontesos, lombards, renans i l'anglès) un ètimon **FICELLA*, formació diminutiva de *FILUM* (tothom hi estigué d'acord fins a 1923), però semblaria tractar-se més aviat de **FÜNICELLA* (it. *funicella* 'cordeta'), com proposà Gamillscheg i mig acceptà Wartburg (FEW III, 878), diminutiu de *FUNIS*, tenint en compte que més antigament es troba *fincelle* [mj. S. xiv] i *afinceler* «lier avec une corde» [c. 1180], amb una nasal encara conservada en alguns parlars de l'E.; d'altra banda el caràcter general de la *i* o *in* (no *un*) fa que Wartburg hi faci bastant d'oposició; ell no diu que a favor de *FÜNICELLA* hi ha encara la formació en *-ICELLA*, que en un mot en *-is* és normal però no en *-um* com *FILUM*; sembla que es pot conciliar tot admetent que *FÜNICELLA* fou alterat per influència de *FILUM*.

Manllevat de *ficelle*, el cat. *ficella*, i *fari(t)zela* no se'n pot separar; però no havent-hi enlloc de França formes amb sonora ens quedem en el dubte; un es pregunta si no es tractaria d'una forma mossàrab o d'altra procedència, encara que germana del mot francès, sobretot vist que a Gandesa diuen *fitgel* 'fil que es posa al cap de les xurriaques per fer-les petar' (doncs, ¿realment mossàrab. **filǧel(a)* o **fil(i)čela*, ara